

A RÉGI JÓ PEST

A RENDŐRSÉG RÉGI JELENTÉSEIBEN

VI.

A RÉGI JÓ PEST — ÉJJELE

Ósbudavára még a kiállítás bezárása után is hosszú évekig kedvelt mulatóhely volt. A Városligetben közvetlenül a kiállítás mellett volt és a kiállításból is vezetett külön bejárat a mulatóhelyre. Ósbudavára nevét onnan nyerte, hogy a régi budai Vár erősítéséhez hasonló kőfal vette körül, a kapui a régi várfalak kapuihoz hasonlítottak és ennek megfelelő pavilonjai is voltak. Sőt, egy török mecsetszerű épület is képviselte Budavárának azt az idejét, amikor még török megszállás alatt volt. A ósbudavári török mecses toronyán mindennap megjelent a müezzin és elkialtotta kelet felé a Szalem Alejkumot. Magában a mecsesben azonban lenge ruházatu hölgyek és dagadterszerű urak csaphodtak a falhoz a pezsgőspoharakat. Persze, nagyon csodálkoznak a mai hölgyek, ha látnák, hogy értették annakidején a „lenge” ruházatot. A lenge ruha abból állt, hogy a derék teljesen szűk volt, hozzásimult a testhez, magas nyak, teljesen begombolva, hosszú ujj, az akkori divat szerint vállban hatalmas puffnival. A szoknya elől a cipőig ért, hátul azonban az elmaradhatatlan slepp, amelyet a jobbkez három ujja állandóan tartott, hogy a földet ne surolja. Amikor a jókedv és mámor már emelkedőben volt, akkor vetemedtek egyes hölgyek az erkölcselenségre. Ilyenkor persze már a polgári osztály tagjai, a polgári családok nem voltak ott, mert hiszen szörnyű lett volna az az erkölcselenség látvány, hogy egy-egy hölgy tánc közben úgy hülegette az uszályos szoknyát, hogy a bokája is kilátszott.

KONSTANTINÁPOLY...

Konstantinápoly rövid ideig volt divatban. A vállalkozás nem sikerült, a vállalkozó meg is bukott. Annyira kívül feküdt a városban, annyira megközelíthetetlen volt, hogy valóságos expedíciószerűen ment a mulatóhelyet

felkeresni. Azon a keskeny földnyelven építették a mulatót, amelyik a légymányosi holt hely nagy pavilonja még ma is látható ezen a földnyelven. Csónakház lett belőle. Konstantinápolyt a városból úgy közelíthették meg, hogy kikösziztak hepehupás uton, rétek és veteményeskertek között a tó partjára. (Műgyetemenek, Gellért-fürdőnek akkor még híre-hamva sem volt. Mindössze a Fehérvári-uton, a mai Horthy Miklós-uton volt néhány földszintes ház.) A tó partjáról azután félméteres homokban, majd kavicsok és kövek között gyalog teheték meg az utat a mulatóig. Aki ezen a kalandos uton keresztülment, az azután gyönyörködhetett a mulatóhely színes tündérvilágításában és a mulatóhely előtt uszkáló kivilágított gondolákbán.

JAMBÓ! JAMBÓ!

Ugy Ósbudavárán, mint Konstantinápolyban jambó énekesek szórakoztatták a közönséget. Ekkor voltak először Budapesten jambó énekesek. A mandolint pengető jambók csakhamar nagy népszerűsége tettek szert. Ósbudavárán egy Luigi nevű jambó énekesbe egy grófnő lett szerelmes, aki otthagya férjét, a gazdagságot, a vagyont, a családot, hogy az imádott jambó énekes oldalán tölthessen néhány hetet. Mert amikor a magával hozott pénz elfogyott, Luigi egyszerűen kidobta.

A városban a Somossy-orfeum működött, a Nagymező-utcában, a Hajós-utcai híres Prugmayer mulató (az Opera művészbéjárójával szemben) átalakult Herzmann-mulatóvá. A Folies Caprice akkoriban nyitotta meg kapuit a Rostély-utcában (ma Kammermayer-utca), azonkívül nagy sikere volt az Oroszi-mulató műsorának. Kilenc dalcarnak volt. Közöttük a leghíresebb a Király-utcai „Blau Katz”. A kiállítás esztendejében három műsorszám volt. Esténként huszonhét tánchelyiségben ropták a polkát, valcert,

francia négyest, pas de quatre-t és a pas de patineurs-t. A legelegánsabb tánchely a „Párisi-mulató” volt, kevésbé elegáns a Nagy-fuvaros-utcai Kisvigadó és ekkor érte utolsó felvirágzását a röviddel később megszűnt Akácfa-utcai „Buzelka”-táncterem. A Városligetben két cirkusz működött. A Wulf-cirkusz, a mai Beketow elődje és a Barokaldi, amely az akkori vurstli közepén állott. Az Aréna-uton majomecirkusz szórakoztatta az ifjúságot.

KONJUNKTURA...

A millenáris esztendő fénye, pompája és mulatozása mellett egyéb események is történtek. Főképpen a politikai élet volt mozgalmas. A szociális mozgalmak egyre nagyobb hullámokat vertek. Már a kiállítás előtti hónapokban a gyárak, műhelyek ontották az árucikkokat a piaora, megfeszített erővel dolgoztak és szinte teljesen felszivták a munkanélkülieket.

Nemcsak, hogy munkanélküli nem volt, hanem munkahiány következett be. A vidékről, sőt külföldről is hoztak munkásokat. A munkahiány természetesen felfokozta a munkások igényeit. Nap-nap után törtek ki bérmozgalmak, amelyek majdnem mind a munkások győzelmével végződtek, mert a hatalmas forgalomban egy gyár vagy műhely sem tehetette ki magát annak a veszélynek, hogy a munka szüneteljen. Ezek a győzelmes bérmozgalmak természetesen megerősítették a mindjebben fejlődő szociáldemokrata pártot. Ekkor már a politikai világnak számolnia kellett a szociálistákkal is. A függetlenségi párt, amely szintén felhasználta a millenáris esztendőt arra, hogy régi sérelmeire orvoslást találjon, erős fegyvertársat talált a szociáldemokrata pártban.

VÉRES TÜNETETÉS
A VÁROSLIGETBEN

Április 26-án, a kiállítás megnyitása előtti napokban, népgyűlés volt, amely véres tünetetéssé fajult. A Városligetbe hívott össze a függetlenségi párt népgyűlést, amelyre a szociáldemokratapárt is kivonultatta a tömegeit. Mintegy 30.000 ember gyűlt össze a Városligetben. Kossuth Ferenc tartott nagy beszédet, amelyben az önálló vámtérületek, a Nemzeti Bankot és a kvóta leszállítását követelte. Kossuth után Ugron Gábor, Nolló Lajos és Polónyi Géza beszéltek és utána lépett a pó-diumra a szociáldemokrata párt vezetője, Bokányi és az általános titkos választójogot követelte. Ez volt a szociál-

demokrata párt első nyilvános politikai szereplése. A beszédek elhangzása után a képviselők, szónokok és vezetők eltávoztak, de a tömeg a helyén maradt. Amikor a rendőrök távozásra szólították fel a tömeget, irtózatot botrány, lármá, tüntetés tört ki. Abucgolták a kormányt, a rendőrséget, csakhamar kövek röpöködtek, mire a rendőrök kardot rántottak és kardlappal verték szét a tüntető tömeget. Igen sokan megsebesültek.

Az április 26-iki tüntetést követő napokon tárgyalást kezdett a kormány a függetlenségi párttal és a szociálistákkal. A tárgyalások mindkét fél megértő magatartása következtében békés megoldást eredményeztek. A kiállítás sem a kormány, sem a függetlenségi párt, sem a szociálisták nem akarták veszélyeztetni és a kiállítás tartamára Treuga Dei-t kötöttek. A szociáldemokrata párt előzékenységében annyira ment, hogy május elsejének megünneplését sem forszírozta. Lemondották a felvonulást, lemondották az ünnepséget, a gyárakban, műhelyekben mindenütt folyt a munka, hogy a másnapi ünnepélyes megnyitás zavartalan legyen.

KONJUNKTURA UTÁN —
GAZDASÁGI VÁLSÁG

Október 31-én bezárták a kiállítást. Néhány hét múlva beállott a nagy forgalom reakciója. Az idegenek, külföldiek, vidékiek egyik napról a másikra elmaradtak, megszűnt a forgalom, pangott az ipar és kereskedelem. A kiállítás bezárása után egy hónappal már hatalmas munkanélküli, éhező tömegek voltak a fővárosban. Megszűnt az építkezés, szünetelt az utcarendezés, a szállodák üresen álltak, a boltokba alig tért be vevő, a tőzsdén megszűnt a forgalom, az értékpapírok estek és néhány hónap előtti jólétet általános nagy tömegnyomor váltotta fel. Évekig tartott a nagy pangás. Kiseb mértékben ugyanolyan gazdasági válság és katasztrófa következett be, mint a mai. Hatalmas cégek, óriási vállalatok jutottak csődbe. Igen sok kereskedő, iparos és bankár lett öngyilkos az összeomlás előtt.

Rudnay főkapitány decemberben előterjesztést tett a kormánynak, hogy kötelezzék a gyárakat és vállalatokat arra, hogy a munkát arányosan osszák be és egész éven át szünetelés nélkül dolgoztassanak. A kormány érintkezésbe is lépett néhány nagy vállalattal, azonban nem tudott eredményt elérni, mert a gyárak arra a veszedelmre hívatkoztak, hogy a rossz üzletmenet miatt kénytelenek lesznek a termelést beszüntetni.

(Vasárnap folytatjuk.)

32

COPYRIGHT BY PANTHEON

A SZIGET

NOVELLA

IRTA MÁRAI SÁNDOR

„Hogyne, természetesen”, — gondolta gyorsan, készségesen. Óvatosan, szemérmesen fölvetette szemérmes, s megkínzottságában is eszményesített testet vizsgálta, melyet keskeny ágyékdő borított, semmi egyéb. — „Askenasi”, — mondta aztán halkán, bizalmasan. Körülnézett. Az asszony, aki az imént gyertyával hódolt a szélső oltár szentképe előtt, most a kijárat tojásdák kivágásában lépdelt, a küszöbről még visszafordult, letérdelt, hosszan és sűrűn keresztet vetett, s elhagyta a templomot. — „Askenasi Viktor Henrik” — ismételte valamivel hangosabban, még mindig elfogódottan, most, mikor egyedül maradt. — „Párti lakos. Negyvennyolc éves. Római katolikus. A Keleti Iskola a görög irodalom és a kisázsiai nyelvek tanára. Nős. Egy gyermek atyja.” Aztán sunyin, alamuzsi módon felvetett szemekkel, hamis hangon sugta: „Uram, irgalmazz.” Egyszerre megrázta valamit. Felállt, leverte nadrágszárát a pert, kiegyenesedett, hátraszögelt fejt, kissé szívesen. „Egyszer meg kell beszélnünk” — mondta hetykén, hangosan, kihívóan. Farkasszemet nézett, az oltáron túl, a homályba pillantott, mereven. „A hely nem alkalmas. Itt köztünk van...” Megakadt, gondolkodott, „mi is van köztünk?” Csak az akadályt érezte, de nem tudta meghatározni. Később észre jutott: „A vallás. Köztünk van a vallás. A hely nem alkalmas.” Következően, csaknem kiáltva mondta: „Valahol, sürgősen meg kell beszélni.” Szavai visszhangot vertek fel. Ezért, haikita hangját, bizalmasan megjegyezte meg: „Nincs sok időm.” Megkerülte az oltárt, sietett, elindult megkeresni a módját, hogy „ne legyen közöttük semmi”. Az alacsony ajtóhoz lépett, mely a főoltár mögött nyílt; a félignyitott ajtón át a délután langyos fényessége áradt, a küszöbről a kolostor kertjét pillantotta meg, az árkádot, melyek a refektóriumhoz vezettek, s a kerék kutat az udvar közepén. Az árkádot márványoszlopain folyondár csavarodott, s a parányi kertből, mely az udvar négyszögében, a kut körül tevélt el, a frissen öntözött, porhanyós föld, s tropikus

virágok üvegházi illata áradt. A dus, mesterségesen zsufolt kert minden barázdájából virágok keltek, s a virággyak peremén nagy pálmák és emberyi, sárga kaktuszok öröködték pallosaikkal. Köröskörül, szabályos négyszögben, a templom és a kolostor falai zárták be a kertet, az apró cella-ablakokban virágcserepek állottak, s az ég szürkés-kék négyzöge fedte le az udvart, fejhótlénül és mereven, mint egy üvegtető. Nem látott senkit. Az erős illatot, a párás, fűszeres levegőt szomjas kortyokkal itta és fejt csóválta, csufondáros rosszalással, mint aki óvatlan pillanathban tiltott szenvedélyükön kapta rajta a barátokat. — „Nézd csak, nézd! Így persze nem nehéz lemondani a világról, ha közben ilyen illatokat szív az ember... O, ezek az aszkéták!” — gondolta és nevetni kezdett. Ugy gondolta, hogy minden ingernek, amelyet a világ ad, közös forrása és közös célja van. — „Ha valaki befogja a fülét, s így bámul kerekre nyitott szemekkel egy parázna jelenetet, akkor nem bűnözök? Micsoda ravasz-ság! A föld és a növények nehéz, testi kipárolgását lélegezte, azt a csakugyan érzéki illatot, amelyet a nagy hőség után frissen megöntözött föld áraszt, a növényzet parázna, párás izzadságszagát szimatolta és fejt csóválta. A esend, melyet a kert lélegezt a vastag kőfalak féltékenyen őriztek, sóvárgással és irigységgel töltötte el. „Talán mégis tévedtem”, — gondolta ijedten. — „Talán van ez a béke is... a lemondás, a esend, a megbékülés.”

Izonyodva nézett körül. Mi lesz, ha „tévedtem”? Ha nincs „igaza”, ha egyszerűen csak türelmetlen volt, vagy, amire nincs méltóság, gyáva és mohó? Elindult az árkádot alatt; a kert és a falak érintetlenül maradtak meg a középkorból, száz és száz élet titkával átítatott esend vette körül, az a sűrű esend, telítve emberek titkával, akik nem törekedtek „megoldások”-ra, egyszerűen beilleszkedtek a kész keretekbe, s kibírták valahogy... Honvágy, irigység, rettenet rajzoltak benne. A cella-ablakok felé pillantott, melyek a világól már csak ezt a cserépyi illatot és színt engedték be, ezt a néhány négyzetméterre összezsufolt öserdőt bámulták, inkább csak mint jelképet, mint egy imakönyvbe leprélt virágot, mely a mindenség flórájára emlékeztetett. „Nem lehet igazuk”, — gondolta makacs reménykedéssel. — „Egyszerűen gyöngék a világhoz, a cselekedethez. Elrejtözték a falak mögé... milyen vastag falak!...” A bolt-hajtások nemes ivelését figyelte; a barátok, mint a japáni kertészek, apró, kavicsal kirakott utakat építettek e parányi földterületen, négy orszlán-

fejes köpad állott a „kert” négy sarkában, s Askenasi nem is értette, miféle készletekből táplálja az a néhány rög a kövek között mind e lugasokat, virággyakot, ezt a felcsigázott termékenységet? S a cellák ablakai is inkább befelé néztek, mint a kertre... „Ötszáz éves gyakorlat”, — gondolta elutasítóan. — „Módszerek. A hinduk különbet is tudnak.” A kert varázsa, finom, zord szemérmességében csaknem gögös és választékos zárkózottsága figyelmeztették, hogy ez a „módszer” öntudatos, s valamilyen célt szolgál; ez a esend nem a szanatóriumok mesterséges bókéje, hanem évszázadokon át leülepedett nyugalom, fegyelem és szándék terméke... Elindult a templom felé, mikor az egyik „lugasból” (a valóságban néhány cserje és két palma szövevénye mögül) különös eszanást hallott; a hang szaporán ismétlődött, s megismerte a kerti olló hangját, közelebb lépett a virággyakhoz s elindult a keskeny, kavicsal felhínt uton. Néhány lépés után meghökent és megállt. A pálmafa mögül barna kámszába öltözött férfi lépett elő, kezében a lombvágó ollóval és öntözőkannával. A kuthoz lépett, megmerítette a kannát s most vette csak észre Askenasit. Különösebb érdeklődés, mosoly és szívélyesség nélkül pillantott a vendégre; előre köszönt, a házigazda természetességével, sok méltósággal bölintotta tonzurás, ősz fejt, s Askenasi társadalmian meghajolt és viszonzta az üdvözlést. A vastag, barna posztóból szabott esuha elfedte az idős férfi alakját, Askenasi nem tudta rögtön megállapítani, hogy kővér-e, vagy sovány? Napógett, bütykös és kidolgozott kezei inkább egy napszámos, mint egy szerzetes kezére emlékeztettek, sovány arcában két lobogó, sötétfényű, fekete szem világított. Ezek a szemek egy pillanatil mint harsány kérdés támadtak Askenasinak; de a vértelen, keskeny száj nem nyílt szóra, s a szemek kérdő, csaknem támadó lobogása e hosszú pillanat után kihamvadt. Kezében az öntözőkannával s fűvész-ollójával, megint a cserjék felé fordult, mint aki eleget látott s nincs több kérdeznivalója; megöntözte az egyik cserjét, óvatos kezekkel szétbontott egy mimóza-ágot s ollójával levágott néhány illatos, világossárga fűrtöt. Lassan járt fel és alá, egyáltalán nem törődött Askenasi jelenlétével, mint aki megszokta a kíváncsi turisták kotnyeles és tolkodó látogatásait, s nincs emberi erő és hatalom, mely akadályozhatná, hogy munkáját a megszabott órában elvégezze.

(Folytatása következik.)